

(tvar, obraz, príbeh, sujet a ďalšie) a personálne bloky (Frank Wollman, Jan Mukařovský, Dionýz Ďurišin aj iní), ktorými v nadväznosti na čas dôvodí, že len neukončené invenčné „porovnávanie“ vyústilo nielen do troch funkčných medziliterárnych sústav (Wollmanova, Ďurišinova, Bakořova), ale humanizovanej spoločnosti poskytuje „kultúrnu nádej“, že i naďalej práve tento typ výskumu jej po objave *Proglasu, Spiřských modlitieb* môže priniesť nateraz nepoznané dary jej duchovného vývoja, čo však súvisí s rozvíjaním aj wollmanovskej koncepcie historickej poetiky.

Slovenským rozprávkam, ktoré začali terénnym výskumom organizovaným Frankom Wollmanom sa venuje v zborníku Viera Gařpariková (*Wollmanovská zberateľská akcia ľudovej prózy a vznik diela Slovenské ľudové rozprávky I.- III.*), kým Hana Hlôřková sa sústredila na profesijný profil Frank Wollman – osobnosť folkloristiky na Univerzite Komenského.

Wollmanovský zborník prišiel v pravý čas medzi tých, ktorí svojim výskumom „otvárajú“ diskusiu, kam smerujú spoločenské vedy v čase globalizácie, na čo upozornil aj Slavomír Wollman (*Laudatio, 77 rokov cesty na vrchol tematólogie*), keď vyriekol: „Dúfam a verím, že napriek tomu etnológii nepohlí akási pařravý umelohmotná kulturológia spojená s rozdrobením a odcudzením ľudí a zničením ich lokálnej, krajovej a národnej identity“ (II, s. 11).

Viera Žemberová

Nikadem-Malinowska, E.: Poezja i myřl. Twórczořć Josifa Brodskiego jako fakt europejskiego dziedzictwa kulturowego. Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie, Olsztyn 2004.

Ewa Nikadem-Malinowska jest uznanym badaczem prozy rosyjskiej, lecz od kilku lat zajmuje się zglębianiem poezji J. Brodskiego, co jest zresztą udokumentowane w jej wcześniejszych publikacjach. Natomiast zwieńczeniem tych badań jest recenzowana książka.

Oryginalność zawartych w niej rozważań polega między innymi na tym, że autorka przedstawia znaną osobowość twórczą na europejskim tle kulturowym; już we *Wstępie* zwraca ona uwagę czytelnika na liczne korelacje w tym zakresie, wykazując przy tym świetną orientację co do głównych kreatorów wspomnianej kultury. Natomiast w kolejnych rozdziałach wzbogaca naszą percepcję poezji (i nie tylko!), co chciałabym udowodnić w niniejszej recenzji.

Rozdział I, „...z czasu, czyli z wody...“. *Narodziny poezji Josifa Brodskiego* dotyczy jego twórczości w okresie radzieckim, przed opuszczeniem kraju. Autorka wykazuje tutaj, że ten „artysta-synesteta“, laureat Nagrody Nobla przeszedł wprawdzie dość typową dla poety drogę poszukiwań, lecz była ona zdecydowanie nietypowa dla poety – człowieka, co niewątpliwie wpłynęło w określony sposób na treść jego wypowiedzi z tego okresu.

Rozdział II *Język i myśl. Poezja a komunikatywność* zawiera analizę możliwości języka poetyckiego. Autorka udowadnia, że poezja jest najbardziej interesującym fragmentem duchowego, ale i materialnego dorobku Europy, a rozważania na ten temat sytuuje w szerokim kontekście stworzonym przez takich myślicieli jak H. G. Gadamer, W. Dilthey, J. Patočka, E. Yusserl, L. Kołakowski, J. P. Sartre i in.

W rozdziale III, *Fenomen w „martwym lustrze“*. *Problemy kreacji i percepcji* autorka korzysta z funkcjonującego w kulturze pojęcia tej właśnie metafory, zgodnie z którą przedmioty są postrzegane „jako niezależne, same w sobie (...), bez wpływu kontekstu i nie wpływające nań“ – s. 81. Na bogate treści tej części książki składa się oryginalna analiza funkcjonowania „martwego lustra” w twórczości Brodskiego, wzbogacona przez liczne cytaty, które potwierdzają przyjęte założenie.

Rozdział IV, *Powiedzieć więcej. O pokrewieństwie sztuk* składa się z równie oryginalnych rozważań autorki o przetwarzaniu wybranych technik malarskich do interpretacji poezji Brodskiego. Chodzi mianowicie o uwzględnienie przy percepcji tekstów poetyckich psychologicznego zjawiska synestezji E. Nikodem-Malinowska udowadnia, że jest to naturalna cecha, a może raczej możliwość oddziaływania, prawdziwej poezji.

W rozdziale V, *Eleuzis. Dziedzictwo wartości* autorka wiąże ową spuściznę z nieprzemijającymi wartościami, a także fascynacją misteriami eleuzyńskimi to w starożytnej Grecji. Do „wtajemniczonych dzieci Demeter“ zalicza również Brodskiego, który uzyskuje ten wysoki status dzięki swojej poezji, poświęcanej, jakże często, człowiekowi cierpiącemu. Zatem pojawia się także wątek Hioba, symbolizującego postawy tych, którzy stracili wszystko. Brodski, podobnie jak Hiob „odpowiada na krzyk każdego innego cierpiącego swoim kompletnym doświadczeniem (...) Hiob jest świadom swojej sytuacji, choć nie rozumie swego losu“ – s. 119.

W tej części pracy autorka analizuje twórczość poety w aspekcie pojmowania cierpienia, a ogólniej: życia i śmierci. Warto przytoczyć konkluzję: „Życie i śmierć obok siebie to nauka płynąca z Eleuzis (...). Człowiek stworzył to miejsce na misteria, i człowiek przez ponad dwa tysiące lat je zmieniał. Nasz stosunek do przyrody jest miarą naszego człowieczeństwa. Nasz stosunek do śmierci jest kryterium naszego stosunku do życia“ – s. 126.

W rozdziale VI zatytułowanym *Idąc drogą z Grecji. Poezja i obrzęd*, autorka w dalszym ciągu poszerza naszą percepcję poezji J. Brodskiego, zwracając uwagę na problematykę sacrum, zaniedbywaną zresztą przez dziesięciolecia we wschodniej części globu. Właśnie na tym tle rozpatruje walory poezji Brodskiego, uwypuklając zwłaszcza jej europejskość, przewycięzanie narzuconego statusu autajdera. Ewa Nikodem-Malinowska mówi o nim jako o człowieku, „który wyrzucony poza granice swego państwa, nie tylko nie przestaje być syntezą jego kultury, ale równocześnie staje się syntezą kultury europejskiej dzięki wspólnym, odziedziczonym po kulturowych przodkach wartościom“ – s. 117. Zatem jest to portret wybitnej indywidualności, która nie podlega wydziedziczeniu, a dzięki temu poprzez swoją ponadczasową, nie podlegającą koniunkturalizmowi poezję, wzbogaca europejską spuściznę kulturową.

Zakończenie książki składa się z kilku niezmiernie ciekawych refleksji, które dotyczą sensu powrotu do źródeł jako warunku sine qua non ciągłości kultury europejskiej. Autorka wykorzystuje pewne syntetyzujące wypowiedzi J. Brodskiego, a zwieńczeniem jej rozważań jest idea wartości ogólnoludzkich i ponadczasowych: „Jeżeli popatrzymy na dzisiejszą Europę z takiej perspektywy, zobaczymy rozrastającą się i pochłaniającą barbarzyński kontynent Grecję. Ślady tego procesu znajdujemy we wszystkich uprawianych (...) sztukach, w rozwoju myśli, w życiu duchowym. Poezja Josifa Brodskiego połączyła w sobie wszystko to najlepsze, co europejska kultura miała jej do zaproponowania“ – s. 153.

Ażeby formalnościom stało się zadość, trzeba zauważyć, że książka zawiera także *Indeks osób* oraz rekapitulacje w językach rosyjskim, niemieckim i angielskim.

W recenzji starałam się uwypuklić wartości poznawcze książki, może należałoby podkreślić, że autorka ponadto zmusza czytelnika do przypomnienia wielu zanedbanych treści dotyczących kultury antycznej i udowadnia konieczność odnowienia więzi z tym bogatym, niewyczerpanym, ale i niewykorzystanym dziedzictwem, które posłużyło tutaj jako tło do badań nad twórczością J. Brodskiego.

Zatem książkę Ewy Nikadem-Malinowskiej poleciłabym nie tylko badaczom poezji współczesnej, ale i wszystkim badaczom kultury w szerokim rozumieniu tego pojęcia.

Joanna Korzeniewska-Berczyńska

Záslužná publikace o východoslovenské emigraci a východním Slovensku: patos, nostalgie, idealizace, nebo poutavý příběh, kritika, podnětná skepse a analýza břízantních a delikátních témat?

Harbuľová, L. – Ňachajová, M. – Babotová, L. (eds): Ruská a ukrajinská emigrácia na východnom Slovensku v rokoch 1919-1945. Štátna vedecká knižnica v Prešove, Prešov 2006.

Podnětný soubor studií sestavily editorky z materiálů, které ještě nebyly zcela odborně exploatovány. Současně lze říci, že na rozdíl od některých jiných i českých sborníkových prací na toto téma jsou zde příspěvky vyspělejší, neboť lépe znají svůj kulturní a politický topos a mohou ukázat na jeho problémy, úskalí i podstatné hodnototvorné prvky. Dostávají se tak postupně od původního patosu, nostalgie a idealizace k poutavému příběhu ruské, ukrajinské a běloruské emigrace a hlavně k tomu, co je jádrem vědeckého přístupu: ke kritické skepsi. Tato tendence se ve všech příspěvcích neprojevuje sice stejně silně, ale zaznívá zde. Nepochybně třetí fázi těchto výzkumů by mělo být historiosofické a filozofické zobecnění, hledání mechanismů imigrace či emigrace v cizím prostředí, „tvář toho druhého“, přínosy, které by byly všeobecně uznávány, principy přijetí vnějších impulsů a důvodů tohoto přijetí či rezistence namířené proti nim.

Je jen logické, že východní Slovensko mělo v koncepci Masarykovy *Ruské pomocné akce* své specifické místo tím, že přímo leželo na pomezí vlivů katolických, pravoslavných a uniatských a etnické sféry slovensko-ukrajinsko-ruské a dílem i slovansko-neslovanské. To vše se promítalo do příběhu imigrantů či emigrantů a do jejich působení v tomto kulturním prostoru – bylo to působení dost nepodobné tomu, co ukazovali a zažívali emigranti v Čechách a na Moravě nebo ti, co za československé peníze studovali nebo žili v Paříži či jinde. Čili určitá regionalizace problematiky, jak se o tom píše hned v úvodu, je prvním podstatným rysem publikace.

Základním východiskem je studie **Lubice Harbuľové** o politické emigraci z Ruska. Autorka sleduje vytváření pobočky pražského *Zemgoru* (Объединение российских земских и городских деятелей в Чехословацкой Республике), který vznikl v roce 1924, činnost *Ruského kroužku* a *Jednoty ruských emigrantů* v Košicích, zde také *Ukrajinské hromady* (1933) a *Spolku ukrajinských emigrantů*. Kromě toho v Levoči pracoval *Ruský kroužek*, v Michalovcích *Ukrajinská hromada*, a hlavně – a to je asi to nejpodstatnější – *Ruská pravoslavná mise v Ladomirově*. Činnost však vytvářeli nikoli abstraktní spolky, ale lidé, technici, úředníci, kulturní činitelé (z nich byl významný profesor ruského jazyka a literatury, který dříve působil na univerzitách ve Varšavě a Tomsku, Alexandr Gregorjev).